

Hatırat Sahibi İttihatçıların Balkan Algısı

The Balkan Perception of Memoir Owner İttihat Terakki Members

Yasemin Nefise ŞENER¹

Özet

Hatıratlar, kişisel değerlendirmeler içerdiği ve doğruluk paylarından emin olunamadığı için tarih araştırmalarında kullanımı az materyallerden biridir. Bununla beraber bizlere resmi belgelerden elde edemeyeceğimiz detaylar verebilirler. Bu sayede olayları farklı açılardan değerlendirme imkanı sağlamaktadırlar. Ancak hatıratları değerlendirirken dikkatli olunmalı ve kişilerin siyasi düşünceleri ve sosyal ilişkileri göz önünde bulundurulmalı, başka kaynaklarla beraber doğrulukları teyit edilmelidir. İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri arasında hatırat yazmış kişiler mevcuttur. Bu hatıratlar üzerinden Osmanlı Devleti'nin kalbi sayılan Balkanların trajik öyküsüne kişisel yaşantıları üzerinden ulaşabiliyoruz. Balkanlar farklı pek çok din, mezhep ve ırkı içinde barındırmaktaydı. Bu farklı unsurlar 1789 Fransız Devrimiyle beraber başlayan milliyetçilik akımı ile bağımsızlık isteğine kapılmışlardır. Çeteler çoğalmış ve halka eziyete başlamışlardır. Bu topraklarda doğup büyüyen Galip Vardar çocukluğundan itibaren bu olayların kendisine ve çevresindeki insanlara nasıl etki ettiğini yazdığı hatıratında anlatmıştır. Enver Paşa ve Resneli Niyazi ise o dönemde bu topraklarda görevli askerler olarak bulunmaktaydılar ve bu çetelerle olan mücadelelerini kaleme almışlardır. Leskovikli Mehmet Rauf bu topraklara sürgüne gönderilmiş ve gözlemlediklerini hatıratına yazmıştır. Bu sayede 1908 İkinci Meşrutiyet'in ilanından önce bu topraklarda yaşayan halkın, görevde bulunan askerlerin ve bu coğrafyaya yabancı kişilerin bu süreç ile ilgili neler düşündüklerine ulaşabiliyoruz.

Anahtar Sözcükler: Hatırat, Balkan, Enver Paşa, Resneli Niyazi, İttihat ve Terakki

---

¹ Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. E-posta: nefiseyasemin.sener@gmail.com

Abstract

The memories consist of materials that are rarely used in historical research because they contain personal evaluations and their accuracy cannot be assured. However, they can give us details that we cannot obtain from official documents. In this way, they provide the opportunity to evaluate events from different angles. However, caution should be exercised when evaluating memories, and the political thoughts and social relations of individuals should be taken into account, and their accuracy should be confirmed with other sources. Among the members of the İttihat Terakki, there are people who have written memories. Through these memories, we can reach the tragic story of the Balkans, which is considered the heart of the Ottoman Empire, through their personal lives. The Balkans included many different religions, sects and races. These different elements sought independence with the current of nationalism that began with the French Revolution of 1789. Gangs have multiplied and started tormenting the people. Born and raised in this land, Galip Vardar has described in his memoir how these events have affected him and the people around him since his childhood. Enver Paşa and Resneli Niyazi were soldiers in this territory at that time and they wrote about their struggle with these gangs. Mehmet Rauf was exiled to these lands and wrote in his memoir what he observed. In this way, before the proclamation of the second Constitutional Monarchy of 1908, we can reach what the people living in this land, the soldiers on duty and the people who are foreign to this geography think about this process.

Keywords: Memories, Balkan, Enver Paşa, Resneli Niyazi, İttihat ve Terakki

GİRİŞ

Hatırat, bir kişinin hayat hikâyesini kendisinin kaleme aldığı eserlerdir. Bu eserler bize yazan kişinin hayatı dışında, çevresinde olan kişiler, siyasi durum, yaşadığı yer hakkında bilgi vermektedir. Bu da tarihi olayları yazarken başka pencerelerden olayları değerlendirmemize olanak sağlamaktadır. Buradan çıkardığımız değerlendirmelerle yaşanan olayların insanların yaşamlarına nasıl sirayet ettiklerini çıkarabiliriz. Ancak kişilerin bu hatıratları nasıl kaleme aldıklarını ve yazdıkları isimlerle ilişkileri araştırılmalıdır. Hatıratlar, tamamıyla somut bilgi içermedikleri için kullanımlarında dikkatli olunması gerekir. Başka kaynaklar üzerinden verilen bilgiler doğrulanmalıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dinamik unsurlarından olan Rumeli, dışa açık, kültürlerin birbirleriyle kaynaştığı, farklı din ve ulusların yaşadığı bir yerdir. Bulgar, Rum, Arnavut, Sırp ve Türkler buralarda çoğunluğu oluşturmaktaydı. Bu topraklar Hristiyan ve Müslüman unsurları içinde barındırmış ve Osmanlı İmparatorluğu bölge halklarının toplumsal değerlerine karışmamıştır. 19. yüzyılın çeyreğinden itibaren ise buralarda İngiliz, Avusturya-Macaristan ve Çarlık Rusya kendi çıkarları için milliyetçilik eğilimlerini körüklemiştir. Çıkan karışıklıklar ile birlikte buralarda ıslahat yapılmaya çalışılmış ancak bu durum Avrupa devletlerinin bölgede söz sahibi olmasına neden olmuştur. Oluşan milliyetçilik akımlarıyla Sırp, Bulgar çeteleri Osmanlı asker-sivil aydınlarının özgürlükçü hareketlerine bir çeşit örnek oluşturmuştur (Çavdar, 1991). Bu konuları daha detaylandırarak Balkanlar'da gerçekleşen olayların seçtiğimiz dört hatıratla nasıl yer aldığını incelemeye çalışacağız.

BALKANLARIN SİYASİ DURUMU VE HATIRATLARA YANSIMASI

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra Osmanlı İmparatorluğu önemli bir toprak parçası kaybı yaşamıştır. Berlin Antlaşması ile sınırları Balkanlara uzanmasına rağmen bir Avrupa Devleti olarak görülmemiştir. Bu kaybedilen toprakların ardından Osmanlı Devleti'nin elinde kalan toprak parçası Makedonya olmuştur (Saatçi, 2004). Makedonya bölgesi Osmanlı Devleti'nin Selanik, Manastır, Kosova vilayetlerini kapsamaktadır (Şıvgın, 2007). Makedonya olarak adlandırılan bu coğrafi bölge birçok milletin yaşadığı, farklı dillerin konuşulduğu, din ve mezhep ayrılıkları bulunmasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli bir yere sahip olmuştur (Beydilli, 1989). "Makedonya" kelimesi Fransız kökenli olup, çeşitli

parçalardan oluşan yamalı bohça, sebze ve meyve salatası anlamına gelmekte ve bölgenin yapısını açıklar niteliktedir.

19. yüzyıldan itibaren bu topraklarda çatışmalar başlamış ve bunun sonucunda üzücü olaylar yaşanmıştır. 1789 Fransız İhtilali ile birlikte ortaya çıkan Milliyetçilik akımı, Balkanlar'da yaşayan halkları etkileyerek bağımsızlık için faaliyetlere girişmelerine sebep olmuştur. Bulgar Prensiği Makedonya ve Edirne'yi; Yunanistan Makedonya ve Yanya'yı; Sırbistan Kosova ve Makedonya'yı; Arnavutlar ise kendi isimleriyle geçen bölgeleri Arnavutluk Devleti'nin toprakları olarak ele geçirmek istemiştir (Uyanık, 2015). Bu topraklar üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen Avrupalı devletler bu durumu fırsat olarak görmüşlerdir (Tan, 2013). Berlin Antlaşması ile Büyük Bulgaristan üç parçaya bölünmüş ve Makedonya toprakları Osmanlı'ya bırakılmıştır. Yapılan Berlin Antlaşmasınının 23. Maddesine göre Makedonya'da ıslahatlar ve düzenlemeler yapılacak ve bunlar yerli halktan kurulacak komisyonlar tarafından yürütülecektir. Bu madde Osmanlı Devleti'nin ileride başına dert olacak, Balkan ve Avrupalı devletler tarafından sürekli kullanılacaktır. Islahatların denetlenmesi gibi bahanelerle bu topraklarda söz sahibi olmaya çalışacaklardır.

Yukarıda bahsettiğimiz sebepler ve Makedonya'da yaşayan halkların bağımsızlık istekleriyle beraber Bulgar, Yunan, Sırlar arasında mücadeleler gerçekleşmiştir. Çete ve komiteler kurmuşlar, propaganda yapmışlardır (Şıvgın, 2007). Bu milletlerin hepsi Makedonya'yı kendi topraklarına katmak isteseler de Bulgarlar bu konuda daha ön planda olmuşlardır. Yaptıkları huzursuzluklar ile beraber Avrupalı devletlerin dikkatini bu bölgeye çekmeye çalışmışlardır (Tan, 2017). Rusya, Avusturya-Macaristan ve İngiltere gibi büyük devletler bu toprakları ellerinde tutmak için kargaşaları desteklemiştir (Beydilli, 1989). Gitgide sertleşen bu silahlı çatışmalarla bu bölgelerde güvensizlik ve kargaşa hissi yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bu silahlı çatışmaların halkta huzursuzluğa sebep olduklarını babası eşkıya takibinde bulunan Galip Vardar'ın² yazdığı hatırdan okumak mümkündür. Vardar, kış gecelerinde silah sesleriyle beraber bütün halkın gece boyunca korkuyla çatışmaların bitmesini beklediklerini yazmıştır (Vardar, 2003).

² Galip Vardar, 1890 yılında Serez'de doğmuştur. Balkan savaşlarında yaşanan kayıplarla çocukluğunun geçtiği Rumeli'den ayrılmak zorunda kalmıştır. Genç yaşında babasının yanında vazifeler almış ve Balıkesir idadisini bitirmiş, Darülfünun Tarih bölümü öğrencisiyken umumi harbe gönüllü olarak katılmış, Çanakkale, Conk Bayırı, Seddülbahir savaşlarında bulunmuştur. Mütareke yıllarında gizli teşkilatın başı olan Albay Hüsamettin Ertürk'ün sağ kolu olarak hizmet etmiştir. İstiklal savaşına gönüllü olarak katılmış, Sakarya Harbinde ağır yaralanmış ve İstiklal Madalyası almıştır. Savaşlardan sonra İstanbul'a dönmüş ve Darülfünunun tarih fakültesini bitirmiştir. Mütareke yıllarında çalıştığı Emniyet Umum Müdürlüğünden ayrılarak, Kabataş Lisesine öğretmen olmuş ve 42 yıl bu görevde kalmıştır. 10 Kasım 1958 günü, Atatürk'ün Çanakkale savaşlarını anlatırken kalp krizi geçirerek vefat etmiştir.

Bulgarların kurdukları tespit edilen bazı komiteler şunlardır:

- Bulgar – Makedon Merkez Komitesi (1879)
- Makedonya Komitesi (1887, Köprülü, Gevgili, Bulgaristan)
- Muhibb-i Vatan Cemiyeti (1887, Hasköy)
- Merkezi Edirne – Makedonya Komitesi (1890, Sofya)
- Makedonya Talebe Teşkilatı (1892, Sofya)
- Makedonya Politik Cemiyeti (1895, Varna)
- Genç Makedonya Cemiyeti (1896, Sofya)
- Makedonya Bulgar Komitesi (1902)

Daha sonra bu komiteler aralarındaki anlaşmazlıkla beraber iki gruba ayrılmışlardır. Bu gruplardan biri olan Santralistler, Sandanski liderliğinde kurulmuş ve “Makedonya Makedonyalılarıdır” ülküsü ile faaliyetlerde bulunmuşlardır. Diğer bir grup olan Varhivistler ise Bulgar komitecilerinden Mihalovski liderliğinde kurulmuş ve “Makedonya Bulgarlarıdır” amacıyla hareket etmişlerdir (Aydın, 1989).

23 Eylül 1902 tarihine gelindiğinde Bulgarların gerçekleştirdiği Cuma-i Bala ayaklanması yaşanmış ve dikkatleri bu bölgeye çekmeyi başarmışlardır. 1902 yılında Bulgarların bölgede yaptıkları karmaşayı ve devleti zor duruma sokmalarını Vardar şu cümlelerle anlatmıştır:

“Makedonya’daki komitacılar cidden çok tehlikeli faaliyetlerin mümessili idiler. Bunlar yalnız Osmanlı İmparatorluğuna değil birbirlerine de cephe almış bulunuyorlardı. 1318 (1902)’de Bulgarlar Türk idaresini Rumeli’den kaldırmak için ciddi bir şekilde çalışıyorlardı. Makedonya’daki mekteplerde Bulgar hocaları gizli bir teşkilat vücuda getirmişlerdi 1319’da Makedonya’da büyük bir ihtilal çıkarmaya muvaffak oldular. Bazı nahiye merkezlerini ve bu meyanda Manastır vilayetindeki hükümet teşkilatımızı baskınla bir ara susturdular. Bu isyan hareketiyle Bulgarlar, Osmanlı devletine göz açtırmadan büyük Avrupa devletlerinin müdahalesiyle bazı faydalar sağlayacaklarını da ümit ettiler. Fakat tahminlerinde yanılmışlardı. Osmanlı çabuk harekete geçmiş, isyanları mahallerinde bastırmış ve bu hareketi ile bütün dünyanın dikkatini de buraya çekmişti...” (Vardar, 2003, 26-27)

Babıali ise bu bölgeye karışmak isteyen devletlere fırsat vermemek için Hüseyin Hilmi Paşa'yı Selanik'e "Genel Müfettiş" adıyla vali olarak atamıştır. "Rumeli Vilayetleri Hakkında Talimatname" ile bölgenin asayişinin sağlanması, ekonominin düzeltilmesi, adli işlerin yoluna koyulması, eğitim konularında yenilikler yapılması gibi adımlar atılmaya çalışılmıştır. Ancak Makedonya Bulgar Komiteleri bu ıslahat programını kabul etmemişlerdir. Viyana ve Petersburg kabinelerinin hazırladığı "Viyana Islahat Programı" Babıali tarafından mecburen kabul edilmiştir. Bu programa göre, vali ne kadar süre görevde olacağını belirtecek, merkezden izin almadan askerleri kullanabilecek; jandarma hizmetinde olacaklar Müslüman ve Hristiyan nüfusa göre ayarlanacak; Arnavutların yasadışı hareketleri önlenecek; bütün siyasi suçlular ve mahkûmlar için genel af çıkarılacak; üç vilayette kendi bütçelerine sahip olacaktır (Beydilli, 1989).

Yapılan bu ıslahatlar olumlu sonuçlar vermemiş, Makedonya günden güne karmaşaya sürüklenmiştir. Jandarma reformuyla beraber Makedonya'ya kendi hükümetlerinin menfaatleri için çalışan yabancı subaylar atanmış ve her işe karışmışlardır. Bu durum bölgede idari bir kafa karışıklığını beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda kendi milletinden olan suçluları serbest bırakmaları başka sorunları ve subayların devlete karşı olumsuz hisler beslemesini beraberinde getirmiştir. Rumların Osmanlı Devleti tarafından yargılanamamasının sebebi ise Yunanistan ile imzalanan Konsoloslar Mukavelesi olmuştur (Şıvgın, 2007).

Genç Osmanlı subayları ise bu durumdan tamamen şikâyetçi durumdaydılar. Çete takibi yeterince zor iken yaşanan bu gelişmeler subayları ve halkı iyice çıkmaza sürüklemiştir. Bu çatışmalar sırasında yaşadıkları yenilgiler ve olumsuz durumlardan etkilenmişlerdir. Enver Paşa³ – henüz o zamanlar Enver Bey iken- yazdığı hatıratında, Bulgar çetesi çatışmasını 200

³ Enver Paşa, 1881 yılında İstanbul Divanyolu'nda doğmuştur. Manastır Askeri Rüşdiye ve askeri İdadi tahsilini tamamlayarak Mekteb-i Harbiye-i Şahane'ye girmiştir. Buradan sonra Erkânı Harp'te eğitim görmüştür. 1903 yılında Erkânı Harp yüzbaşı rütbesiyle Manastır'a tayin olmuştur. 1905 yılında kolağası olarak atanmış, Rum, Bulgar ve Arnavut çetelerine karşı askeri harekâtlarda bulunmuştur. 1906 yılında gelindiğinde binbaşılığa yükseltilmiştir. Selanik'te kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne katılmış, 24 Haziran 1908'de dağa çıkarak İkinci Meşrutiyet'in ilanında önemli bir rol oynamıştır. "Hürriyet Kahramanı" ünvanı alan Enver Paşa, 2 yıl boyunca Berlin askeri ataşesi olarak görev yapmış, 31 Mart Vak'ası ile geçici olarak İstanbul'a gelmiş ve isyandan sonra görev yerine dönmüştür. 1911 yılında İstanbul'a dönerek Sultan Mehmed Reşad'ın yeğeni Naciye Sultan'la nişanlanmıştır. 23 Ocak 1913'de Babıali Baskınına gerçekleştirmiş ve Edirne'yi Bulgarların elinden kurtarmıştır. 1913'te Harbiye Nazırı olmuş, Birinci Dünya Savaşı'na girişte baş aktörlerden biri haline gelmiştir. 1914 yılında Sarıkamış'ta büyük bir hezimet yaşamış, Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle birlikte diğer İttihatçı liderlerle beraber ülkeyi terk etmiştir. Ardından faaliyetlerine yurtdışında devam etti. Yönünü doğuya çeviren Paşa, 1-8 Eylül 1920 tarihlerinde Bakü'de Doğu Halkları Kongresi'ne katıldı. Ancak önemli sonuçlar alamadı. Faaliyetlerine Buhara'da devam eden Enver Paşa, 1922 yılının şubat aylarında Ruslara karşı Basmacılar'ı örgütlemek için Duşanbe ilerisindeki kışlaklara gitmiştir. 4 Ağustos 1922'de karargâhta düzenlenen Kurban Bayramı töreninde askerle bayramlaşırken ani bir Rus

kişilik bir birlikle bastırmaya gidip, orada kendilerinin yarısı kadar bir çeteye, araziyi bilmemek ve birlikte hareket edememek gibi hatalarla yenilmesinin kendisini çok etkilediğini yazmıştır (Enver Paşa, 2006). Jandarma teşkilatının gitgide kötüleşmesi, az maaş alan subayların ailelerini geçindirmek için iş değiştirmek istemesine neden olmuştur. Aynı zamanda silahları çetelerle başa çıkamayacak nitelikte olduğu için zayıfları da artmıştır (Beydilli, 1989). Gördükleri muamele aldıkları düşük maaşlar ve canları pahasına yakaladıkları suçluların serbest bırakılması içlerindeki isyan duygusunu beslemiştir. Bu duygularını özellikle Resneli Niyazi'nin⁴ hatıratındaki şu sözlerle daha iyi anlatabiliriz:

“Bu yersiz aflar dolayısıyla komitacılık, eşkıyalık ve isyanların kökünü kurutmanın imkânsızlığı herkesçe çok iyi anlaşılmıştı. Her gün aslı olmayan isyanlara karşı yeni yeni vaziyetler alınıyordu. Yeni askeri mıntıklar tesis ediliyor, kumandası erkânıharp veya tecrübe edilmiş kabiliyetli zabıtlere veriliyor, büyük bir mesuliyet yükletiliyorsa da bütün yapılanlar, aflar dolayısıyla boşa gidiyordu. Ölüm cezasına uğratılmış binlerce insan çeşitli yerlere itimat ederek hayatının af edileceğini, bir gün gelip hapisten çıkacağına kat'i olarak inanıyordu. İşte bu itimat, isyan ve dağa çıkmak için büyük teşvikti. Üzücü olan, bu kadar hadiseye karşı Harbiye Nezareti zabıtlere haksız muameleden çekinmiyor, rütbeleri, makamları, maaş zamlarını bu dağda, bayırda hürriyet için çalışan, vatan için çırpanan zabıtlere değil, damatlara, ajanlara, şakşakçılara veriyordu.” (Resneli Niyazi, 2003, 161)

Bulgar Komiteciler, 1903 yılına gelindiğinde İlinden adı verilen isyanı gerçekleştirmişlerdir. İsyani, Manastır vilayetinde merkez kaza, Kırçova, Resne, Pirlepe, Kosova vilayetinde Koçana, Osmaniye, Koçarin; Selanik vilayetinde merkez kaza, Serez sancağındaki köylere yaymayı başarmışlardır. Müslüman köylerini basıp Müslüman halkı öldürmüşler, demiryolu, köprüler, telgraf hatlarına zarar vermişlerdir (Aydın, 1989). Resneli Niyazi hatıratında, 1903 yılında bu isyanların karşısında devletin artık eli kolu bağlı olduğunu

---

saldırısına uğrayınca yanına adamlarını alarak çarpışmaya gitti. Çarpışmada hayatını kaybeden Enver Paşa, Abıderya köyünde toprağa verildi. Hanioglu, 1995, 261-264.

⁴ Resneli Niyazi, 1873 yılında Resne'de doğmuştur. Harbiye Mektebi'ni bitirerek teğmen rütbesiyle 1879 Osmanlı-Yunan savaşına katılmıştır. Savaşta faydaları sebebiyle Üsteğmenliğe yükseltilmiştir. Balkanlar'da ayaklanan Sırp ve Bulgar çeteleriyle çarpışmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin planlarıyla 3 Temmuz 1908'de 200 fedaisi ile birlikte Abdülhamid istibdadına karşı dağa çıkmıştır. Bu sayede İkinci Meşrutiyet yeniden ilan edilmiş ve bu sayede Resneli Niyazi Bey, “Hürriyet Kahramanı” unvanı ile dağdan şehre inmiştir. 31 Mart Vak'ası'nda fedaileri ile birlikte Hareket Ordusu'na katılmış, isyan bastırılınca da Resne'ye dönmüştür. Balkan savaşları çıkınca Cevdet Paşa ordusuna katılmıştır. Savaştan sonra İstanbul'a gelmek için Arnavutluk'un Avlonya iskelesinde vapur beklerken Balkan komitacıları tarafından sırtında vurularak 1913 yılında öldürülmüştür. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/resneli-niyazi-bey-niyazi-resnelioglu-9499386> (21.05.2018).

ve bu beceriksizliği yüzünden Bulgarların istedikleri siyasi amaçlarını gerçekleştirebildiklerini yazmıştır (Resneli Niyazi, 2003).

Daha sonra bu isyanlar bastırılrsa da halk ve orada olan subaylarda derin yaralar bırakmıştır. Türk subayları, hayatları pahasına milliyetçilik akımıyla ayaklanan çetelerle padişah için savaşırken maaşlarını düzenli bir şekilde alamıyor ama uluslararası jandarma kuvvetinin subayları pek iş yapmadan yüksek maaşlar alıyorlardı. Bu çarpışmalar yaşanırken subaylar yaşadıkları kafa karışıklıkları ile beraber bir yandan siyasal hareketin içine giriyorlardı (Tekeli ve İlkin, 2010). Bir yandan bu durumda yaşadıkları bir yandan ise komitacılarla olan olaylar onları hem devleti hem de milliyetçilik için ayaklanan bu halkları farklı bir bakış açısıyla görmelerine neden olmuştur. Komitacılık faaliyetlerinden etkilenmeye başlayan subaylar ileride 1908 İkinci Meşrutiyet'ini gerçekleştirecektir. Hatta örgütlenmeleri, yeminleri bile Balkanlı olacaktır (Tunaya, 1988). Daha sonra Osmanlı'nın kalbi olan bu toprakların kaybedilmesi bu devir insanlarında travmatik etkilere sebebiyet verecektir. İmparatorluk bu toprakların elden gitmesiyle Anadolu'ya sığınmak zorunda kalacaktır.

Balkanlar yaşanan bu olayların yanı sıra devlet otoritesinden uzak olması, ticaret nedeniyle geçiş yolu üzerinde olup birçok insanın gelip gitmesi gibi sebeplerle de Osmanlı topraklarında farklı bir yerdedir. Leskovikli Mehmet Rauf, Selanik'e sürgün edildiği zaman hatıratında bu topraklar ile ilgili düşüncelerini aktarmıştır. Selanik'te yaşayacağından memnun olduğunu, burada yaşayan insanların hürriyetçi fikirlere açık olduğunu ve yabancı ülkelerdeki insanlarla da iletişimin kolay olacağını yazmıştır. İstibdat hafiyelerinin her yerde yaygın olmasına karşın buradaki halkın hürriyet istedikleri için hafiyelik gibi hareketlere yönelmediklerini belirtmiştir (Leskovikli Mehmet Rauf, 1991). Vardar ise Selanik'i Osmanlı İmparatorluğu'nun en gözde şehri ve şehir hayatıyla Avrupa şehirlerinden geri kalmayan bir merkez olarak tanımlamıştır (Vardar, 2003). Resneli Niyazi de memleketinin insanların vatanperverlikle ün saldığını ve bunu tabiatın bir lütfu olarak açıklamıştır (Resneli Niyazi, 2003).

İKİNCİ MEŞRUTİYET'İN İLANINA DOĞRU

Balkan topraklarını kaybetmek istemeyen subaylar artık harekete geçmenin gerektiği düşüncesi içine girmişlerdir. Komitacılık, İttihatçılar için gitgide vatanın ve milletin bir parçasını müdafaa için başvurulacak tek çare haline gelmekteydi (Küçükılınç, 2016). Enver

Paşa, yaşanan mücadelelerin artık düşündürdüğünü, her gün yeni bir çetenin ortaya çıktığını ve devletin güçsüz olduğunu yazmıştır. Rumeli topraklarının Osmanlı Devleti'nin elinden çıkacağı düşüncesindedir. Bu sebeple her gün ölmek ve itibarsız yaşamaktansa, idarenin düzeltilmesi için bir şeyler yapılması kanaatindedir (Enver Paşa, 2006).

Subayların kafasında artık bazı çözüm yolları şekillenmiştir. Kanun-i Esasi'yi ilan ettirebilirlerse toprak kaybının önlenilebileceğini ve özgürlükle beraber bütün sorunların çözüleceğine inanmışlardır. Daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alacak Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne üye olmuşlardır. Enver Paşa, bu cemiyete üye olup Selanik'ten döndüğü zaman cemiyetin Manastır merkezini kurmak üzere çalışmalarına başlamıştır. Kendi güvenilirliğini kullanarak Bulgar komitecilerinin kurdukları gibi bir teşkili oluşturmaya çalışmıştır. Türkler, komitacılık ve çetecilik faaliyetlerine en son başlayan toplum olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti 1906 yılından itibaren bu komitacılık faaliyetlerine girişmiştir. Çarpıştıkları çeteleri kendi denetimleri altına almayı başarmışlardır (Çanlı, 2017). Bunu başarabilmelerinde Sultan Abdülhamid'in Bulgar'a karşı Yunanlarla işbirliği yapmasının da etkisi vardır (Uyanık, 2015).

Komitacılardan etkilenen bu cemiyet, Bulgar komitacılarının halkı örgütlemesini de örnek almıştır. Bulgar komitacılar okul çağındaki gençleri kendi amaçları doğrultusunda yetiştirmek için "okullar ve kiliseleri" kullanmışlardır. Ayrıca halka Bulgar bilincini yaymada gazete, dergi ve okul kitaplarını da kullanmışlardır (Saatçi, 2005). Halkı örgütlemek için çok fazla süresi olmayan İttihat ve Terakki ise başka yollar denemiştir. Çalışmalar esnasında subaylar köy köy gezerek halkı kendilerine katılmaya davet etmişlerdir. Enver Paşa, bu davetleri sırasında halka seslenmiş, Tuna, Bosna gibi yerlerin kaybedildiğini ve oradaki halkın çektiği zorlukları anlatmıştır. Artık kendilerinin gidecek hiçbir yerleri olmadığını, İstanbul'daki idareyi düzeltmek için bir şeyler yapılması gerektiğinden bahsetmiştir. Hizmet alamadıklarını söylemiş, bu keyfi idareyi ortadan kaldırmak için çağrıda bulunmuştur (Enver Paşa, 2006).

Balkanlar da zaten Osmanlı yönetimine karşı bir hoşnutsuzluk bulunmaktadır. Diğer milletlerin Avrupalı ülkeler tarafından korunması da bu durumda etkili olmuştur. İstibdat yönetimi sebebiyle sıkıntı çeken halk birde komitacılardan dertliydi. Bu komitacıların Balkanlarda kargaşa çıkarıp ele geçirmeye çalışan devletler tarafından korunması halkı daha da öfkelenmekteydi. Zaten İttihat ve Terakki gördükleri ile beraber artık bu duruma sabredememiş ve bu durum örgütlenmelerinde etkili olmuştur. Başlarda bu konuda halk

çekingen davranmıştır. Askerlere ve cemiyete karşı tam anlamıyla bir güven oluşmamıştır. Leskovikli Mehmet Rauf bu durumun sebebini istibdat idaresinin bıraktığı korku ve güvensizlikle açıklamış, halk ile askerin birbirleriyle anlaşmalarının gecikmesine sebep olduğunu yazmıştır (Leskovikli Mehmet Rauf, 1991). Daha sonra ise bu hareketin halkta kabul görmesinin sebeplerini Resneli Niyazi, Enver Paşa'nın tek tek köyleri gezerek gösterdiği çaba ve erlerin terhis ve yiyecek için çıkardıkları isyanı kontrol altına almayı başaran İttihat ve Terakki zabitlerinin aynı zamanda hükümete bu istekleri kabul ettirmesinin halkta güven oluşturduğunu yazmıştır (Resneli Niyazi, 2003).

İkinci Meşrutiyet öncesi dönem için Vardar, Bulgar, Sırp, Ulah çetelerinin hem kendi aralarında hem de Osmanlı Devleti'yle mücadeleleri, Türk subaylarının çete takiplerinde kaybedilmesi artık Rumeli halkının sabrını taşıyabilir ve İkinci Meşrutiyet öncesi bu sıkıntılı durum hissedilmektedir, demektedir (Vardar, 2003). Bu sıkıntılar devam ederken İkinci Meşrutiyet fikrinin fiile dönüşmesine 1908 yılında Reval'de Rus Çarı ve İngiliz Kralının görüşmesi sebep olmuştur. Bu toplantıda Makedonya'daki yabancı denetiminin arttırılmasına ve Makedonya'ya uluslararası denetime bağlı bir vali atanmasına karar verilmiştir (Uyanık, 2015). Bu görüşme ve kararlar subaylarda artık Makedonya topraklarının tamamen kaybedileceği korkusuna neden olmuştur. Resneli Niyazi, artık “ya namus ya ölüm” demiş, harekete geçmek için beklenen işaretin geldiğini, Türklerin artık sırasını beklemek gibi bir şansları olmadığını, memlekete yeni bir hayatı göstermenin zamanı geldiğini belirtmiştir (Resneli Niyazi, 2003).

Makedonya artık sarayın denetimi dışına çıkmış Rumeli'de durum ciddileşmiştir. Cemiyet, meşrutiyetin ilanı için karar almıştır (Ahmad, 2017). İttihatçılar son olarak Firzovik ayaklanmasıyla beraber önemli bir destek almayı başarmışlardır. Üsküp'teki Avusturya - Alman mektebinin gezisini bir işgal sanan Arnavutlar ayaklanmış ve Firzovik'e hâkim olmuştur. İttihatçılar, Arnavutları Kanun-i Esasi'nin ilanı için ikna ederek hareketlerine katılmalarını sağlamışlardır (Uyanık, 2015). Bundan sonra Resneli Niyazi ve Enver Bey yanlarına birliklerini almış ve dağa çıkmışlardır. Bu yaşananlar sonunda 8 Temmuz 1908 devriminin gerçekleşmesini sağlamıştır. İkinci Meşrutiyet'in halkta oluşturduğu sevinç ise şöyle anlatılmıştır:

“24 Temmuz 1908'de Resne'de büyük bir bayramın hazırlığı vardı. Herkes neşeye boğulmuş, sevinç içinde koşuyor, güdüyor, eğleniyordu. Ahnlarda bir

saadet parıltısı vardı. Bundan böyle herkes hür, herkes hürriyetin nimetlerinden faydalanacaktı. ...

24 Temmuz 1908 Cuma büyük bir milli bayram heyecanı içinde geçiyordu. O büyük günde Türk, Arnavut, Bulgar, Sırp, Rum, Ulah, hülâsa Müslüman ve Hristiyan bütün Rumeli halkı, hürriyetin sevinci içindeydiler. Gözlerde bu sevinç emareleri parlak bir yarını bekliyordu. Kanun-ı Esasi, meşrutiyet, hürriyet, müsavat, kardeşlik, adalet yaftalarıyla süslenmiş meydanlarda bu büyük manaların millete neler getireceğini anlatan nutuklar veriliyor, konuşmalar yapılıyor, görüşüp anlaşmalar temin ediliyordu. Yaşasın ordu, yaşasın İttihat ve Terakki Cemiyeti, yaşasın millet, yaşasın vatan, yaşasın hürriyet, müsavat, adalet, kardeşlik sözleri alanlarda geniş akisler yapıyordu.”
(Resneli Niyazi, 2003, 375-376)

SONUÇ

Hatıratlar bize dönemin ruhunu anlamamızda yardımcı olurlar. Daha sonradan yazılsalar bile olayların kişilerin üzerlerinde nasıl etkiler bıraktığını görmemizi sağlarlar. Bu incelediğimiz hatıratlarda İkinci Meşrutiyet öncesi Balkanlar da yaşananların hatırat sahipleri üzerinde nasıl etkiler bıraktığını görmüş olduk.

Bu topraklarda büyümüş ya da daha sonradan buraya gelmiş birinin buralardan nasıl beklentileri olduğunu anlayabildik. Balkanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun kalbi olmakla beraber çok uluslu bir yapıya sahip ve ticaret merkezi olmasından dolayı kaynamaktaydı. Komitacılığın artması, Türklere yapılan eziyetler devlet denetiminin buralarda azalmasıyla artmıştı. Diğer devletler tarafından desteklenen ve korunan komitacılara karşı halkı buraya gönderilmiş genç subaylar korumaya çalışıyordu. O dönemde üst mevkilerdeki kişilerin bu duruma müdahale etmekte yetersiz olması bu subaylar arasında hoşnutsuzluğa neden olmuştur.

Komitacıların milliyetçilik ruhuyla saraya karşı savaşmaları, özgürlük isteyen halk ve askerleri de etkilemiştir. Subaylar, komitacıları takip edip, yakalamaya çalışırken farklı düşüncelere sahip olmaya başlamışlardı. Bu topraklarda bir birlik sağlamak için komitacılar gibi hareket ederek Kanun-ı Esasi'yi ilan ettirip, diğer devletlerin buralarda yapmaya çalıştıkları ayrılıkçı fikirleri engellemek isteğiyle harekete geçmişlerdir.

Halkı köy köy dolaşarak ikna etmişlerdir. Bu da halkın ileri görüşlü ve istibdat yönetiminden diğer yerlere göre uzak olmaları sebebiyle daha rahat gerçekleşmiştir. Çünkü İstanbul ve diğer merkezlerde hareket etmek, Balkanlarda hareket etmekten daha zordu. Özgürlükçü fikirlerin burada doğup, yaşayabilmesinin sebeplerinden biri de budur. Halkın bu yaşanan zulümlerden ve baskılardan kurtulmak istemesi de başka sebeplerden biridir. Subayları bu fikirlerinde desteklemiş ve İkinci Meşrutiyet'in ilanını da büyük bir sevinç gösterisiyle karşılamışlardır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Feroz (2017). *İttihat ve Terakki 1908-1914*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Aydın, Mahir (1989). “Arşiv Belgeleriyle Makedonya’da Bulgar Çete Faaliyetleri”, *Osmanlı Araştırmaları*, IX: 209-234.
- Beydilli, Kemal (1989). “II. Abdülhamit Devrinde Makedonya Mes’elesi’ne Dâir,” *Osmanlı Araştırmaları*, IX: 77-99.
- Çanlı, Mehmet (2015). “Balkanlarda Komitacılık, Çetecilik ve Siyasi Af (1908-1913)”, *Yeni Türkiye, Rumeli Balkanlar Özel Sayısı*, 68(2): 3218.
- Çavdar, Tevfik (1991). *İttihat ve Terakki*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Enver Paşa (2006). *Enver Paşa’nın Anıları 1881-1908*, haz. Halil Erdoğan Cengiz, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Hanioğlu, Şükrü (1995). “Enver Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul: TEV Yayınları, 261-264.
- Küçükkılıncı, İsmail (2016). *Jön Türklük ve Kemalizm Kışkırtıcılığında İttihadçılık*, İstanbul: Ötüken.
- Leskovikli Mehmet Rauf (1991). *İttihat ve Terakki Ne İdi*, haz. Bülent Demirbaş, İstanbul: Arba Yayınları.
- Resneli Niyazi (2003). *Hatırat-ı Niyazi*, İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Saatçi, Meltem Begüm (Mayıs 2005). “II. Meşrutiyet Öncesi Makedonya Sorununda “Bulgar” Rolü”, *Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk – Bulgar İlişkileri Sempozyumu*, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 115-127.
- Saatçi, Meltem Begüm (2004). *Makedonya Sorunu (1903-1913)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Şıvgın, Hale (2007). “Osmanlı Arşiv Belgeleriyle 1902-1912 Yıllarında Makedonya”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 43: 81-88.
- Tan, Hakan (2017). “Balkan Savaşı Öncesi Bulgar Komitelerinin Müslüman Köy Baskınları: Yanıklı (Hamidiye) Köyü Örneği”, *Studies of The Ottoman Domain*, 7(12): 43-82.
- Tan, Hakan (2013). “Bulgar Komite Faaliyetlerine Genel Bir Bakış”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 1(3): 45-69.
- Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim (2010). *Cumhuriyetin Harcı 1, Köktenci Modernitenin Doğuşu*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Tunaya, Tarık Zafer (1988). *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C.1, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Vardar, Galip (2003). *İttihat ve Terakki İçinde Donenler*, haz. Samih Nafiz Tansu, İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları.

Elektronik Kaynak:

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/resneli-niyazi-bey-niyazi-resnelioglu-9499386> (Eriřim Tarihi: 21.05.2018)